

ОГНИЩЕ НА ПРОСВЕТА, КУЛТУРА И НАДЕЖДА

(Пред прага на 135-годишнината на
Браилското българско училище)

Марин Люлюшев

След Руско-турската война от 1828–1829 г. Браила става убежище на хиляди български бежанци, които увеличават числеността си през следващите години до самото Освобождение. Според наличните документи и публикации на български и румънски изследователи през първата половина на XIX в. и до Освобождението българската колония в Браила е най-многочислената в сравнение с останалите етнически групи в града. Тук и в околностите на града се заселва българско градско и селско население от различни краища на поробена България, по най-вече от Североизточна България и Тракия (Сливен, Айтос, Карнобат, Ямбол, Котел, Трявна, Казанлък, Панагюрище, В. Търново, Лясковец, Свищов, Плевен, Видин, Разлог, Банско, Бургас, Елена, Добруджа и др.). Това е една от най-заможната, най-интелигентната и най-будната част от българската емиграция в Румъния.

Намирайки тук благоприятна почва за развитие, част от българското население материално се замогва и става съществена обществено-икономическа сила в този крайдунавски град, особено след обявяването му за „порто-франк“ и свободен за корабоплаване, превръщайки се по този начин в най-голямата входна врата за износ и внос на стоки от и за румънските княжества. Развитието на пазарното стопанство довежда до социална диференциация сред българските колонисти в Браила, вследствие на което се очертават три основни социални прослойки – едри търговци, мошери, арендатори, банкери и фабриканти – от една страна; дребни търговци, занаятчии, притежатели на незначителни средства за производство – от друга страна; и безимотни и малоимотни: работници, селяни, ратаи, колари, хамали и бедна интелигенция, с характерните за всяка емиграционна прослойка възгледи, убеждения и политическа ориентация.

Опити за откриване на българско училище в Браила са пра-

вени още през 40–50-те години на XIX в. от Г. С. Раковски, Н. Стефанов и др., но това не са ново-български училища, а частни училища и пансиони, включващи в учебния план и роден език за децата българчета, но с подчертан класически характер на обучението¹.

В края на 50-те години на миналия век в Браила вече е формирано българско училищно настоятелство, което се обръща с молба към съответните румънски власти за разрешение да бъде открито училище с преподаване на български език. Без да се дочака съгласието на румънското министерство на просветата, Браилското българско училище се открива през 1861 г. Поставено е началото на институцията, която в качеството си на обединителен духовен център спомага за поддържане и развиване на народностното съзнание, за укрепване и разгаряне на националния дух на българските бежанци, като съществена част от тях посвещават своите усилия в името на освобождението на своите събратя отвъд Дунава.

Още не е отминала радостта на българската емиграция от откриването и първоначалното уреждане на първото българско просветно огнище в града и затрудненията за неговата материална издръжка стават основна пречка за по-нататъшното му развитие и прерастване в по-висша степен. Някои заможни българи в града

отвърщат поглед от родната просвета и се увличат от чужди пансиони под предлог, че те осигуряват по-високо образование на техните деца. Това създава непрекъснати затруднения на ежегодно сменящите се училищни настоятелства в търсене на изход от създалото се положение², като неведнъж се обръщат за помощ и от Браилската градска община.

Заслуга за основаването на българското училище в Браила имат първият български учител в това училище Костадин (Константин) Ив. Попов-Търновски³, Кръстю Хр. Чапъров, Димитър Т. Балджиев, Мина Минович и др. Те произлизат от средата на малоимотната и средноимотната прослойка на българската емиграция, която независимо от своите ограничени материални възможности, не жали време, сили и средства за това народополезно дело⁴. Именно те, които не разполагат с големи финансови възможности за издръжка на своите деца в чужди училища и пансиони, са най-ревностните радетели на българската просвета. В лицето на това училище те виждат оная институция, която е способна да запази народността им, родния език и националните културни традиции от асимилация.

Откриването на Браилското българско училище през 1861 г.⁵ съвпада с настъпилото раздвижване сред българската емиграция в Браила, а това е свързано с разго-

рялата се у нас църковно-национална борба и с дейността на Г. С. Раковски в Румъния. Това е време, когато националният дух се подвигна неимоверно, националните стремежи придобиват непреодолима сила, като намират реален израз в националната борба с „фанариотите“, в борбата за църковна самостоятелност. Това е времето на разгърнатата се църковно-национална борба, която има неопценимо отражение върху българската емиграция отвъд Дунава⁶.

Активната обществена и политическа дейност развиват предимно почитателите на Г. С. Раковски в Браила. Те са, които подпомагат материално неговите обществено-революционни почини, като организирането на българската военна легия в Белград, те са и радетелите, и преките организатори на първото българско училище в този крайдунавски град. Това са предимно сънародниците ни патриоти Г. Лазарович, А. Канович, М. Попович, Д. Чапъров, П. Чапъров, Д. Томов, Ст. Минович, Д. Р. Налбантов, Марин и Димо Петрович, Кръстю Чапъров, Ив. Лазарович, М. х. Вълкович, Димитър Стефанов и др.⁷

В. „Българска пчела“ съобщава, че откритото българско училище в Браила се помещава малка сграда в двора на църквата „Св. Апостоли“⁸ и се посещава през първата учебна година от няколко българчета, които не знаят доб-

ре български език, обучавани от учителя К. Ив. Попов⁹. Същият този учител през 1862 г., за да отговори на потребностите на практическото обучение на децата, съставя и издава „Търговски писменик“, целта на който е да даде на българските юноши образци на търговска кореспонденция¹⁰.

Първата учебна година завършва с голям успех: децата отговарят уверено на зададените въпроси по граматика на родния език, аритметика, краснопис, замлеописание, кратка българска история, което изненадва присъстващите, взели участие за първи път в такова вълнуващо тържество, слушайки родна реч¹¹. Това накарава и по-заможните българи да се включат в просветното дело, а други да увеличат пожертвованията си в помощ на образователната инициатива.

През 1863 г. вниманието на българската община в Браила е насочено не само към училищните въпроси, но и към другите културно-просветни проблеми на българската колония. През същата година се прави предложение пред съответните румънски власти за издаване на в. „Българска пчела“ на български език („Albină Bulgară“), както и искане за откриване на типография на Христо Ваклидов и др.¹²

През втората учебна 1862–1863 г. българското училище в Браила разраства още повече, като обучаващите се в него достигат

126, разпределени в три отделения. По инициатива на училищното настоятелство през м. май 1863 г. за първи път тук се отбелязва тържествено денят на славянските първоучители Св. св. Кирил и Методий, като на организираното празненство присъства цялата българска колония, приемана официално от училищните настоятели Г. Ив. Лазарович и Д. Ст. Налбантов¹³.

Учебната година в края на м. май и началото на м. юни 1863 г. завършва с небивал успех. На тържеството по случай приключването на учебните занятия присъстват всички прослойки от българската емиграция, представители на румънската административна власт и много румънски учители. На отличилите се 64 ученици са раздадени награди от българските търговци Скарлат Войвода, Васил Михаилиди, Николай (Николчо, Никола) Ценов и Г. Николопуло¹⁴.

Отдавайки заслужена почит на учителя Костаки Ив. Попов за неговото подчертано усърдие при обучението на учениците българчета и за „великолепните испитания“, българската емиграция, училищното настоятелство и многобройните автори на дописки в споменатия вестник посочват, че „благодарение на грижите на... браилските българи, училищното настоятелство обещава занапред... да се земат мерки за въздигането на едно по-обширно училище, где-то да могат да се поместят пове-

че ученици, щото да има място и за вънкашни, които могат да прибягнат тука за учение...“. По-нататък се прави преценка, че „ако Браила имаше на разположението си половината от Болградските доходи, в тоя град би се наредило едно добропорядъчно училище, което да послужи за просвещението на много младежи от Турско“¹⁵.

От изложените по-горе мисли в кореспонденциите до в. „Българска пчела“ по повод успехите на българската просвета в Браила в началото на 60-те години на XIX в. се разбира, че организаторите на Браилското българско училище са радатели за издигнатите още през 30-те години идеи на Васил Априлов за създаване на новобългарско училище с демократичен характер на обучението – за всеобщност, достъпност и безплатност не само в рамките на града, но с открити врати и за децата на народа от другите български колонии в Румъния и Русия, както и от поробените български земи в състава на турската империя. Демократизмът¹⁶ на българското училище в Браила е неделим от светския характер на обучението, т. е. обучението е въвн от контрола или дори от влиянието на църквата за да изпълни своето предназначение – подготовка на нови хора за активно участие във възродителния процес, за смъкване на османското робство и изграждане на нова България.

Както вече отбелязахме, новата учебна година завършва с небивал успех, но организаторите на българското училище не са опиянени от постигнатите резултати, защото тревогата за осигуряване на материалната му издръжка не ги напуска нито за миг. Общественият, социалните сили, които залагат основите на това училище, са пълни с решимост и желание за по-добра наредба на току-що създадената институция на роден език, но онези, от чиито средства зависи по-нататъшната съдба на тяхната инициатива за развитие на народността, стоят в страни от общественото дело, недооценяват значението на училището, предпочитат за собствените си деца скъпите чужди пансиони и училища, с което все повече се отдалечават от своите сънародници и от борбата за народно възраждане.

Освен към обезпечаване на материалната страна на българското училище, училищното настоятелство насочва своето внимание още в две направления – подобряване на учебния план и извоюване право на официално, юридическо съществуване на българската просветна институция. Всъщност, постъпки за получаване на разрешение от Министерството на просвещението в Букурещ за съществуване и функциониране на училището са правени още преди откриването му през 1861 г., но до началото на 1864 г. такъв документ не е получаван. В самото на-

чало този факт не тревожи радетелите на българската просвета в града, успокоявайки се с обстоятелството, че постъпки са направени навреме, съобразно съществуващото просветно законодателство, а отрицателна реакция от страна на румънската просветна власт не последва.

Въпреки пречките и интригите на някои националистически настроени представители на гръцката етническа група в Браила българското училище се развива във възходяща линия и печели все повече привърженици. Усилията на училищните радетели, на директора на училището И. Лазарович и на новопристигналия учител Добри П. Войников допринасят да се заговори за тази светиня на българщината, да се привлече вниманието на румънската общественост и на другите народности групи.

Равносметката на резултатите от изтеклата 1864 учебна година по време на училищното „изпитване“ е обект на коментар от страна на П. Р. Славейков и Р. И. Блъсков¹⁷, като и двамата подчертават значението на развитието на българското образователно дело в Браила за опазване на родния език, писменост и култура и за активизиране на българската колония за участие във възродителната борба на целия български народ. Според тях браилското българско трикласно частно училище с неговите 150 възпитаници, „с на-

редбата, програмата и вървежа“ вече е приковало вниманието към себе си на цялата българска емиграция не само в Румъния.

Особени успехи бележи българското училище в Браила след уславянето за учител на Добри П. Войников през 1864 г.¹⁸ Тук той намира по-благоприятни условия за педагогическа и книжовна дейност в сравнение с тези в родния му град Шумен. Още от първия ден Войников се отдава всецяло на просветното дело и драматургията, на публицистика и обществена дейност. В Браила той изпъква като радетел и отличен организатор на обучението като педагог-новатор, патриот и книжовник, значителна фигура на нашето Възраждане през последното десетилетие преди Освобождението.

„Изпитанията“ в училището през 1865 г. под ръководството на Д. Войников преминават успешно¹⁹. На тези „изпитания“ той успява да представи програма в силно патриотичен дух чрез театрални сценки²⁰, които оказват силно въздействие върху присъстващите, допринасят за сплотяване на българската колония, за насочване вниманието ѝ към задачите, които решава българската революционна емиграция.

За въздействието на първите Войникови пиеси върху съзнанието на българското население в Браила говори фактът, че след представленията в целия град единствена тема за разговор е

българският театър, а в училището децата говорят помежду си не на румънски, както е обичайно, а на български език. И още нещо. Записаните в румънското училище български деца от града в началото на учебната година се връщат в българското, обяснявайки тази своя постъпка с факта, че и те са българи. „В много къщя се почна да се говори на български език, там дето младите до преди 11 май не позволяваха да се говори български, ако и да са тия българе пришълци от Сливен или друг град от България, сега вече стана обратното“ – посочва К. Тулешков²¹. И по-нататък продължава: „Старите благославяха Войникова, че вразумил децата им да говорят български“²².

За подобряване обучението по роден език Д. П. Войников, като филолог и педагог, замисля, съставя и издава „Българска граматика за първоначални ученици“²³. Това е учебно помагало, съдържащо теоретични обяснения за всяка част на речта и упражнения с конкретни указания за самостоятелна работа на учениците от началните класове по усвояване на всяка граматическа категория. Като педагогически и културен десетилетие на Войников е насочено с подчертан интерес и към проблемите на естетическото възпитание. Подобно на Каравелов, той високо цени ролята на „художествата“ (литературата, театъра, музиката) в обучението и е първи-

ят, както вече посочихме, който практически съединява изкуството с училището, преследвайки познавателни и преди всичко възпитателни цели. В тази област малко по-късно Войников създава едно от първите ръководства у нас за „Хубавото и искусното“²⁴.

След заминаването на Д. Войников за Гюргево²⁵ неговото място на учител и директор през учебната 1871–1872 г. се заема от талантливия и високообразован просветен деец и книжовник, действителен член на БКД в Браила Васил Друмев. Подпомогнат от новото училищно настоятелство и с моралната подкрепа на ръководството на БКД той пристъпва с голям замах да стабилизира българското училище и да го издигне в близко бъдеще на равнището на останалите частни етнически училища в Браила и съгласно изискванията на съвременната педагогическа наука и потребностите на българската колония в града. Друмев въвежда нов правилник за реда в училището, в който конкретно са посочени задълженията на учениците и учителите, отговорността за обучението на децата, отчетността за извършената дейност пред ръководството на училището, работата на учителския съвет и пр. За първи път тук се въвежда „Бележна книжка за ежедневните отговори в уроците и за поведението на учениците от народното българско училище в Браила за училищната 1870–1871 г.“²⁶

В продължение на две учебни години (1871–1873 г.) В. Друмев полага огромни усилия да отговори на нарасналите изисквания към българското училище от страна на прогресивната емиграция, но постоянната липса на средства отвлеча неговото внимание от решаването на големите учебни и възпитателни задачи, продиктувани от обстоятелствата на революционния подем през първата половина на 70-те години на миналия век. Той реално оценява по-нататъшното състояние на българското училище в Браила в случай, че възможните българи не осъзнаят какви „злини нанасят на народността си“, проявявайки безразличие към своя род и език, към обществените дела на българската колония. Друмев изразява учудването си от продължаващата отрицателна позиция на българските едри търговци в града към всичко българско и каква отговорност поемат те на плещите си за съдбата на културно-просветните и национални традиции, за по-нататъшното отстояване на българщината в града.

На мястото на Васил Друмев за директор на Браилското българско училище революционната емиграция в Букурещ препоръчва видния книжовник, педагог, публицист, драматург и революционер Тодор (Тодораки) Пеев (Пейов) Стоянов²⁷. Той още през първата година от избирането му за директор проявява удивителни

организаторски способности, неизчерпаема енергия и настойчивост да реализира поставените задачи в областта на учебното дело в този град. Отдаден всецяло на общонародното дело, закърмен с идеите на близката революция, реално оценяващ ролята и значението на народното просвещение в национално-освободителната борба, той полага неимоверни усилия да привлече на своя страна българското население в Браила и предимно заможната му част, да запали у него огъня на родната просвета. С всеки изминат ден обаче Пеев се убеждава, че усилията му и тези на училищното настоятелство не се увенчават с успех. Богатите българи в Браила, консервативно настроени към новите идеи и повеи на времето, остават безчувствени, мъртви.

Явявайки се законен наследник и продължител на национално-педагогическите идеи на Васил Априлов и Петър Берон за народностно новобългарско обучение на българската емиграция в Румъния, за обучение „изпърво на родния език“²⁸, завет, поставен от Паисий Хилендарски в неговата „История славяноболгарская“, и ревностно защитаван и доразвиван от Софроний Врачански за „поучаване на нашему болгарскому языку“, Тодор Пеев, като педагог-революционер, преодолява още в началото на своята педагогическа дейност в България просветителските схващания и става убеден привърже-

ник на революционния възглед, че за да има разцвет на училището и образованието, необходимо е преди всичко политическа свобода, която се добива по революционен път, чрез силата на оръжието, чрез народно въстание за отхвърляне на петвековното турско иго²⁹.

Делото на народното просвещение за Пеев е свято, така както считат Раковски, Каравелов, Левски, Ботев. В служба на българското просвещение Т. Пеев се отдава с благородна страст като педагог и революционер с най-високо съзнание за голямата отговорност на просветния деец пред родината. Неговото педагогическо и революционно дело, целият негов живот са пример на беззаветна преданост на новобългарската просвета и на националноосвободителното движение. Пеев не е само педагог. Надарен с широки способности, той се проявява и като драматург. Негова е комедията в едно действие „Даскал Генко“, написана в Браила през 1875 г., и драмата в 5 действия „Фудулеску, прокопцаният зет на хаджи Стефания“ (1876 г.), с което продължава създадената от Д. Войников традиция при училищни тържества да се представят нравоучителни пиеси, посрещани от браилските българи с голям интерес.

Заслугите на Пеев в областта на родната предосвобожденска педагогическа мисъл се състоят предимно в свързването на образованието и възпитанието с осво-

бодителната борба на нашия народ от двата бряга на р. Дунав. Неговите схващания за ролята и мястото на родната просвета за подготовката на младото поколение за революционно изменение на действителността не са плод на съзercания и кабинетни размишления, а се формират в процеса на личното му участие в национално-освободителното движение. Той се обявява против абстрактното и схематично обучение; застъпва възгледа за решаващата роля на семейството за възпитанието на високо нравствена личност с жизнен дух и готовност да брани народността си и законното ѝ право на всестранно развитие; бори се за еднакво и задължително образование и възпитание на децата от всички социални прослойки, за правилно възпитание на девойките, с което се утвърждава като ревностен радетел за женското образование у нас.

В годината на Априлското въстание и през пролетта на 1877 г. Браилското българско училище е затворено. Обявена е Руско-турската освободителна война (12 април 1877 г.). Стотици български доброволци, възпитаници на българските частни училища в Румъния, в това число и в Браила, се отправят към Плоещ за постъпване в Българското опълчение. Т. Пеев е зачислен за секретар в Семьоновския лейбгвардейски полк.

След Освободителната руско-турска война от 1877–1878 г. условията на живот и дейност на българската емиграция в Браила съществено се променят. Една част от българското население, предимно по-заможната и по-интелигентната, се включва в ново-създаденото управление на държавата и обществено-политическия, икономическия, научния и културно-просветния живот. За останалите в Браила български колонисти започва нов период, изпълнен с нови борби за етническо съществуване в кралство Румъния и за просветно-политическо проявление.

След Освобождението не е известно кога точно започва да функционира българското училище в Браила. За това липсват документи както в държавния архив в Букурещ и в неговия филиал в Браила, така и в ЦДИА и АМВнР в София. Първите сведения, известяващи съдбата на училището, датират от 1894 г. За дейността му съдим от един кратък доклад от 7 март 1895 г. на настоятелството на училището до Г. Д. Начович, министър на външните работи и изповеданията в София. От него узнаваме, че през 1894–1895 г. Браилското българско училище се състои от 3 отделения с трима учители и се посещава от 100 ученици, за „които училището е станало благодетелно заведение“³⁰.

В този доклад се изтъква, че в приетия просветен закон в крал-

ство Румъния от 1893 г. един от неговите членове (чл. 17) гласи: „Чуждестранни поданици без разлика на състояние се лишават от безплатно учение в държавните кралски училища“. Това обстоятелство налага в Браила да има добре осигурено българско училище, което да защити децата на бедните български колонисти от посегателствата на румънската просветна система, като им даде възможност да продължат обучението си безплатно в българското училище. Единственият извор за поддръжка на училището и църквата в Браила настоятелите на училището Стефан Димитров и Георги Петрович виждат в помощта на „отческото правителство“³¹.

Очевидно хроническата болест на браилското българско училище преди Освобождението – липсата на средства, по причина на които то е закрито през 1875 г., продължава и след като българската държава е възстановена. За това говорят многобройните факти, цитирани в споменатия доклад на училищното настоятелство. Отговорните за дейността на българското училище общественици-родолюбци акцентират в доклада на очакваната материална помощ от „Майка България“. Те изтъкват, че преди Освобождението в Браила е имало доста състоятелни българи, оказвали материална подкрепа на тогавашното училище, но голяма част от тях се е изселила в България. Останалите в града бедни

български колонисти, въпреки желанието си да подпомогнат българската просвета институция, не са в състояние да сторят това. Единственият изход, който виждат училищните попечители, е Министерството на външните работи и изповеданията да се отнесе с разбиране към потребностите на българската просвета в чужбина и да предвижда минимум по 12 000 лв. годишно помощ на браилското българско училище, за да не „пропадне просвещението на сънародниците им“³². При това българската община в Браила планира за 1895 учебна година да се открие четвърто отделение с цел да се създаде пълно първоначално училище с четири отделения, а това от своя страна води до назначаването на нов учител, до увеличаване на средствата за издръжка³³.

През следващите години надеждите за превръщането на българското общинско училище в Браила в добре уредено четирикласно първоначално заведение не се оправдават. Апелът на училищното настоятелство за увеличаване помощите за издръжка на училището от българската държава не се приема с чувство на държавническа отговорност пред сънародниците от съседна Румъния, а и правителството на кралството все повече засилва пречките чрез нови закони и наредби за ликвидиране на българската просвета на негова територия. Румънският държавен вестник „Мониторул

официал“ от 1894 г. публикува закон-наредба³⁴, която предвижда санкции, т. е. закриване на българските училища в случай, че не съответстват напълно на изискванията на Министерството на просвещението в Букурещ. Прави впечатление, че в закона-наредба се наляга на училищата на българското малцинство в кралството, а не на останалите етнически общности и техните просветни учреждения – еврейски, арменски и др.

В края на 1900 г. административният и икономическият натиск на румънските органи на просвещението върху българското учителство в Браила се усилва. Кралското министерство на просветата предявява искане българските учители, назначени от съответните български органи в българските училища в Румъния, да бъдат утвърждавани от него преди да заемат длъжността³⁵. При това „утвърждаването“ продължава с месеци. Липсата на средства за издръжка на училището, ежесечното безпаричие на българските учители и постоянните административни репресии от страна на румънските просветни власти върху тях правят положението им в Браила непоносимо.

Съществено е да отбележим, че през първото десетилетие на настоящия век, включително до Първата световна война, като големи родолюбци и радатели на българската просвета и култура се очертават няколко български фа-

мили като: Дюлгерови, Гатю Узунови, Гатю Петкови, Ив. Иванови, Занкови, Серафимови, Драганови и др., вратите на чиито домове са широко отворени за всички техни сънародници и културни общественици в града и на първо място за българските просветни дейци в Браила³⁶. Тези и други български колонисти-занаятчи, дребни и средни търговци, градинари, земеделци, интелигенти от града и околните села поддържат и удостояват с вниманието си превърналите се в традиции от времето на Възраждането училищни празници и тържества. Първата световна война обаче слага край на тази ценна народна традиция, помрачава дружеските отношения между румънския народ и българските колонисти. Управляващите среди в кралство Румъния, заслепени от шовинистични чувства, сеят бури в светлото небе на общото приятелство между двата народа в миналото. Издигнатият девиз, не без внушението на проф. Николае Йорга, „Румъния на румъните“ подлага на тежки изпитания българската емиграция, за която Румъния е станала втора родина³⁷.

През време на войната мнозинството от българското мъжко население, млади и стари, е откъснато от семействата си и заточено в Молдова. Изпитали ужасите от войната и преследванията от официалната румънска власт, българските колонисти като че ли

престават да съществуват, да се проявяват като етническо значимо цяло. „Най-опасни“ за тях места стават училището и българската църква. Над имотите им надвисва секвестърът³⁸. Голямата училищна сграда в двора на българската църква е експроприирана от румънските власти за нуждите на румънското педагогическо училище.

Първата световна война завършва с поражение и за двете съседни балкански, крайдунавски страни. Тя нанася сериозни рани на икономиките на България и Румъния и в душите на хората. Северна и Южна Добруджа остават под владичеството на кралство Румъния. България претърпява втора национална катастрофа. Великите сили са поселили вражди между двата народа за десетилетия напред. Господстващите партии в Румъния засилват неприязнеността си към местното българско население в окупираните райони и към българските колонисти в кралството. Настроението и народното самочувствие на българите в Браила е понижено. Страхът от нови репресии спрямо него от страна на румънските власти не е преминал. Възстановяването на духовния живот на браилската българска колония се извършва доста предпазливо. Едва през 1921 г. училището започва отново да функционира.

Въпреки трудностите училищното настоятелство с поддръжката на цялата българска

колония и със съдействието на МВнРИ – София, построява нова училищна сграда за българското първоначално училище, която дълго време не се утвърждава от Министерството на просветата в Букурещ. През учебната 1923–1924 г. българското първоначално училище в Браила (Scoala Mixta Bulgara „Sf. Sf. Chiril si Metodi“)³⁹ се състои от четири отделения и е признато от румънските просветни власти за втори път като официално съществуващо учебно заведение на българската етническа общност в Браила. През 1924 г. официално е признато и училищното настоятелство (№ 9976 от 21 юли 1924 г.)⁴⁰.

С всяка измината година материалното състояние на училището се влошава. Скромните имоти на българската църква не могат да покрият и най-елементарните потребности на училището. Това води и до намаляване на броя на децата българчета в училището. Всъщност основната причина за намаления контингент ученици в браилското българско училище се състои в това, че родителите им са социално необезпечени, подложени на безжалостна експлоатация от страна на работодателите-фабриканти⁴¹. Националното съзнание на сънародниците ни постепенно намалява вследствие на системата от мерки, които вземат румънските правителства за претопяване на народностната принадлежност на българските колонисти.

През първата половина на 30-те години на настоящия век се очертава по-благоприятен период в развитието на българското учебно заведение и редовното му посещение през цялата учебна година. През втората половина на третото десетилетие основният въпрос, който стои нерешен пред Българското общество в Браила, е все още отказът на румънското просветно министерство да даде право на публичност на българското основно и трикласно училище⁴². Едва след извоюването на такова право, то ще е в състояние да насочи вниманието си главно към структурни и качествени изменения на обучението по роден език, на подобряване методите на обучение, на материално-дидактическата страна на провежданите занятия особено след ликвидиране на задължението българските деца да полагат изпити пред румънски комисии на румънски език срещу баснословни такси, разоряващи училището и родителите на българските ученици.

След продължителни и системни проверки и в резултат на доброто представяне на училището от материална, дидактическа и хигиенна гледна точка Министерството на просветата е принудено да утвърди училището за редовно и да го признае с право на публичност (гражданственост) със заповед № 2345 от 6 март 1940 г.⁴³ От сега нататък обучението на децата се провежда на български език

по всички дисциплини (румънски език остава като отделен предмет), признават се българските документи за образование без държавни изпити пред румънските комисии на румънски език по всички предмети, без изпитни такси.

През пролетта на 1941 г. румънските военно-фашистки управляващи среди провеждат последни приготовления за нападение над Русия⁴⁴. През учебната 1941–1942 г. учебните занятия започват при особено тревожни обстоятелства за българската емиграция в града. Нападната е по разбойнически начин славянска страна, наш освободите. Загрижеността за съдбата на Русия сред българската общественост се засилва. Това забелязват и официалните румънски власти, които предприемат зорко следене поведението на всеки български колонист – румънски гражданин чрез многохилядния шпионски апарат на държавната безопасност (сигуранцата). Българското училище непрекъснато е подложено на щателни ревизии от страна на румънските училищни инспектори, но учителското тяло проявява особено усърдие в работата си и не дава повод за намеса в работата на училището⁴⁵.

Нов живот за българската просвета в Браила започва след военно-политическия преврат в Румъния през август 1944 г., когато българските училища в тази страна минават под ведомството на Министерството на просветата

на Румънската народна република и обучението се провежда на български език по румънски учебници, проведени на роден език. Отново се активизира българската община, възраждат се културно-просветните традиции, утвърждава се българската етническа общност, повишава се националното самочувствие на българските колонисти, бележи успехи сформираното румъно-българско дружество за приятелство, сътрудничество и взаимопомощ, откриват се широки възможности за укрепване и по-нататъшно задълбочаване на приятелството между двата съседни народа.

За съжаление през първата половина на 60-те години в политиката на управляващата комунистическа партия взема връх традиционният за Румъния национализъм и шовинизъм спрямо своите съседи и с решение на румънското правителство всички български училища на територията на страната са закрити, в това число и Браилското. За това спомага и липсата на покровителство и защита на правата и свободите на

сънародниците ни в чужбина чрез застъпничество пред официалните румънски държавни и партийни органи и институции, липсата на национална политика на тоталитарния режим у нас по отношение на българите извън пределите на държавата ни, който в името на идеологическите постулати за „интернационализъм“ и „вечна дружба“ с комунистически партии и „братски“ народи продава националните интереси на близо милионната българска емиграция на север от Дунава.

Независимо от превратностите на историческите условия, при които се развива българската колония в Браила, нейните постижения в различните области на културно-просветния и общественния живот и ролята на родното училище за поддържане на националния дух и борческия стремеж на българина в емиграция към свобода и духовно извисяване са забележителен момент в националната история на България през различните периоди от нейното развитие.

БЕЛЕЖКИ

¹ Pr. Diancov și S. Semilianu. Începuturile școlii la Brăila. – Analele Brailei, IV, № 1, I–III, 1934, pp. 56–58.

² Пак там.

³ В. Дунавски лебед от 25 окт. 1861 г. характеризира К. Ив. Попов като „юноша“ с добро поведение, народен дух и снабден с добри науки и няколко чуждестранни езици“. Той е с висока педагогическа култура, съставител и преводач на множество учебници и учебни помагала, голям общественик и родолюбец,

спомоществовател, ревнител на българската просвета и ... „умира от глад“. Вж. А р х и в на Г. С. Раковски, т. III..., с. 798.

⁴ Пак там; Arc. Stat. Buc., F. Ministerul Cult. și Instrucț. Publice, dos. 684/1861, f. 2; По-големи подробности за откриването на Браилското българско училище се съдържат и в монографията на Н. Ж е ч е в, Браила и българското културно-национално възраждане. С., БАН, 1970, с. 34–35; Значителни сведения за основаването на споменатото училище има и във в. Б ъ л г а р и я, г. IV, бр. 13, 9 юли 1862, с. 102–103.

⁵ А р х и в на Г. С. Раковски, т. III... (Писма на Мина Минович), с. 655, 656, 798.

⁶ Л ю л ю ш е в, М. Просветното дело на българската емиграция в Румъния през Възраждането. С., Наука и изкуство, 1986, с. 75.

⁷ Г. С. Раковски. Възгледи, дейност, живот. Т. II. Документални материали. С., 1968, с. 58–59; Р е г и а н у, R. I. Istoria școalelor din orașul și județul Brăila. 1832–1864. Buc., 1941, p. 127.

⁸ В. Б ъ л г а р и я, г. IV, бр. 13, 9 юли 1862; В. Българска пчела, г. I, бр. 1, 31 май 1863 („Черквата „Св. Апостоли“ е съградена от един богоязлив българин, покойният Бояджи Петра...“).

⁹ В. Б ъ л г а р с к а п ч е л а, г. I, бр. 17, 20 септ. 1863.

¹⁰ НБКМ – БИА, Търновски писменик. Съчинил К. И. Попов. Изд. първо. Болград, 1862.

¹¹ В. Б ъ л г а р с к а п ч е л а, г. I, бр. 1, 31 май 1863, с. 4; Пак там, бр. 4, 21 юни 1863, с. 13.

¹² Arh. Stat., Fil. Brăila. F. Prefectură județului Brăila, dos. 2110 (127)/1863, f. 12, 19, 54; Arh. Stat. Buc., F. Ministerul de Interne, Diviziunea administrativa, dos. 152/1833, f. 4, 9. Молбата на Христо Дончев Ваклидов и К. Благостойнов до министъра на вътрешните работи (18 дек. 1862 г.) за получаване разрешение за издаване на в. „Българска пчела“ е отхвърлена, но впоследствие вътрешният министър дава съгласието си. Хр. Ваклидов е автор на учебни помагала: Французки буквар. Второ издание. Браила, 1864; Книжка за благонравие. Прев. Хр. Ваклидов. Второ издание. Браила, 1863 и др.

¹³ В. Б ъ л г а р с к а п ч е л а, г. I, бр. 1, 31 май 1863, с. 4.

¹⁴ Пак там, бр. 5, 28 юни 1863, с. 17; Пак там, с. 17; Пак там, бр. 1, 31 май 1863, с. 1. Училищните настоятели Иванчо Лазарович, Д. Налбантов, наред с д-р Ив. Селимински, Петраки Симов, Мих. Попович и учителя Костаки Попов, са едновременно и настоятели на новосъздадения вестник в Браила „Българска пчела“.

¹⁵ Пак там, с. 65; НБКМ, ф. 28, а. е. 29, л. 10. Обръщение на К. Ив. Попов от Браила до съгражданите си, с което ги подканя да осигурят средства чрез волни пожертвования за съществуването на училището и за грижи към учителите.

¹⁶ А т а н а с о в, Ж. История на българското образование. С., 1973, с. 119–120.

¹⁷ В. Б ъ л г а р с к а п ч е л а, г. II, бр. 4, 23 юни 1864, с. 16.

¹⁸ Добри Попов Войников е роден на 10 окт. 1833 г. в Шумен. Учи в родния си град при С. Доброплодни и в Цариград във френското училище в Бебек (1855–1858). След това става учител в Шумен (1858–1864), в Браила (1864–1871), гдето редактира в. „Дунавска зора“, а след това се премества в Гюргево (1871–1873). През 1874 г. се връща в България, но скоро пак се озовава в Румъния.

¹⁹ В. Т у р ц и я, г. II, бр. 1, 10 юли 1865, с. 303–304.

²⁰ Пак там.

²¹ НБКМ – БИА, ф. 4 (Фонд Киро Тулешков), а. е. 3, л. 50–54.

²² Пак там.

²³ НБКМ–Старопечатен отдел. Българска граматика за първоначални ученици. Отъ Д. П. Войникова. Трете издание. Пловдивъ, 1869.

²⁴ НБКМ – БИА, ф. 81 (Фонд Д. П. Войников), а. е. II, А 9764, л. 1–27.

²⁵ За заминаването на Д. Войников от Браила и уславянето му за учител в Гюргево вж. писмото на Т. Пеев до В. Д. Стоянов от 14 септ. 1873 г. – АБАН, ф. 141, оп. 1, а. е. 228, л. 3; НБКМ–БИА, II А 7927.

²⁶ НБКМ–Старопечатен отдел. Бележна книжка за ежедневните отговори в уроците и за поведението на учениците от народното българско училище в Браила за училищната 1870–1871 година. Браила. Печатница Триъгълник, 1871, с. 1–13.

²⁷ НБКМ – БИА, ф. 110, а. е. 1 и АБАН, ф. 22, а. е. 50.

²⁸ А т а н а с о в, Ж. Цит. съч., с. 68, 70, 100.

²⁹ Идеолози на революционното движение в областта на образованието са Г. С. Раковски (1821–1867), Любен Каравелов (1837–1879) и гениалният поет-революционер Христо Ботев (1847–1876). Вж. по-подробно за техните педагогически възгледи А т а н а с о в, Ж. Цит. съч., с. 142 и сл. Т. Пеев не споделя възгледите на Л. Каравелов в областта на целите и задачите на просвещението след излизането му от състава на БРЦК.

³⁰ ЦДИА, ф. 176, оп. 1, а. е. 844, л. 1–2. От този доклад липсват доста страници, в които по всяка вероятност се съобщава за състоянието на училището преди 1894–1895 г. В изследването на румънския историк Нае Василеску „Schite-documente și însemnări din orașul și județul Brăila“, 1929, pp. 19–20 се споменава за българско училище в града едва през 1906 г.

³¹ ЦДИА, ф. 176, оп. 1, а. е. 844, л. 2–4.

³² Пак там, л. 4.

³³ Пак там, л. 5.

³⁴ Пак там, а. е. 750, л. 1–3.

³⁵ Пак там, а. е. 46, л. 39.

³⁶ Личен архив на Николай Попов, София, Д. II, с. 1–3. Той е свещеник, учител и директор на българското училище и църква в Браила и Галац. Води

активна борба за запазване на българското училище от посегателствата на шовинистично настроените управляващи среди в посочените румънски градове.

³⁷ Пак там, с. 4.

³⁸ Пак там.

³⁹ ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 684, л. 140.

⁴⁰ Пак там, л. 141.

⁴¹ Пак там, а. е. 907, л. 148.

⁴² Пак там, а. е. 1278, л. 35.

⁴³ Arh. Stat. Buc., F. Ministerul Educației Naționale, dos. 1244/1939, f. 210; ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1278, л. 5, 6, 7.

⁴⁴ История Румынии нового и новейшего времени, М., 1964, с. 255.

⁴⁵ ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1289, л. 2.

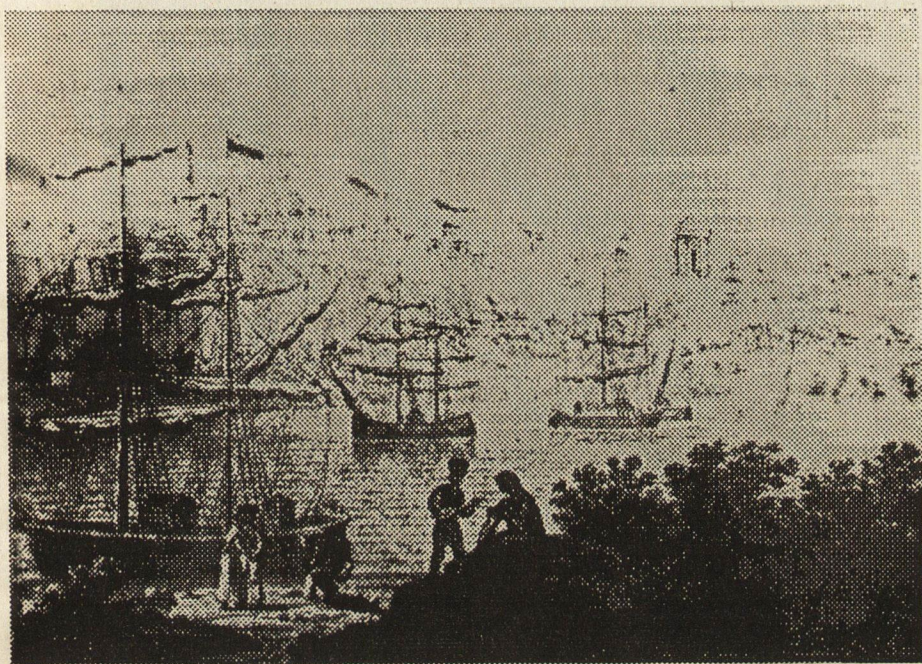
CENTRE OF ENLIGHTENMENT, CULTURE AND HOPE (On the threshold of 135 year anniversary of Braila Bulgarian school)

Marin Ljuljushev

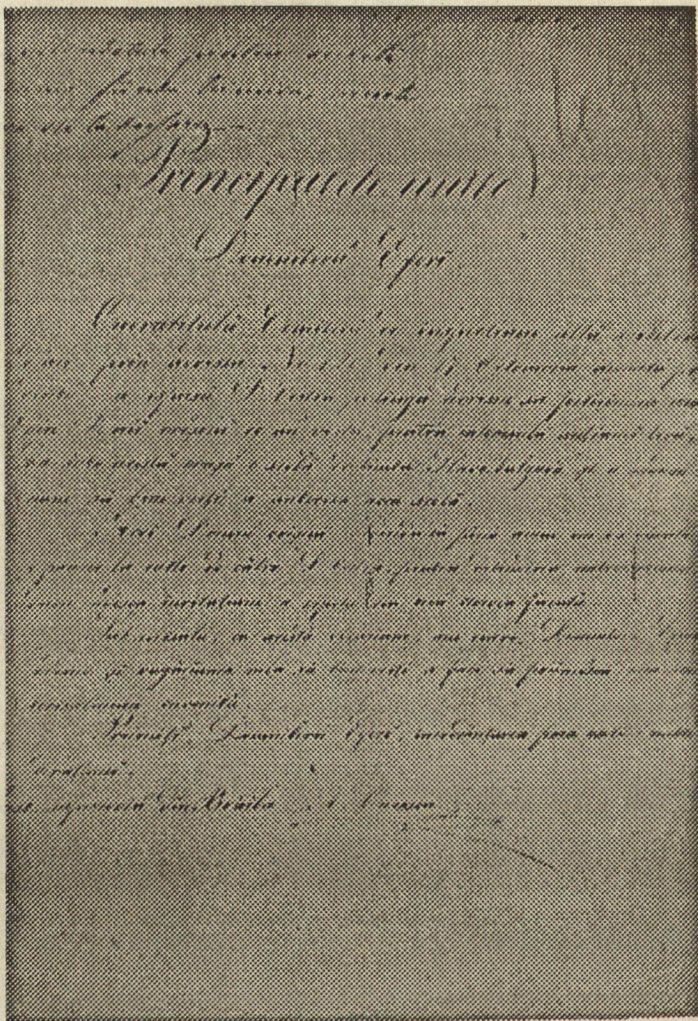
In the present article the author sets himself the modest task of enlightening the educational development and pedagogy thought of Bulgarian emigration in Braila during the period of the Renaissance and after the Liberation till the mid 20 century.

In Braila there is formed the most impressive, the most intelligent and the most patriotically disposed Bulgarian colony which took active part in the national liberation movement, in the voluntary legion of G. S. Rakovski, in the Serbian-Turkish war and in the Liberating Russian-Turkish war.

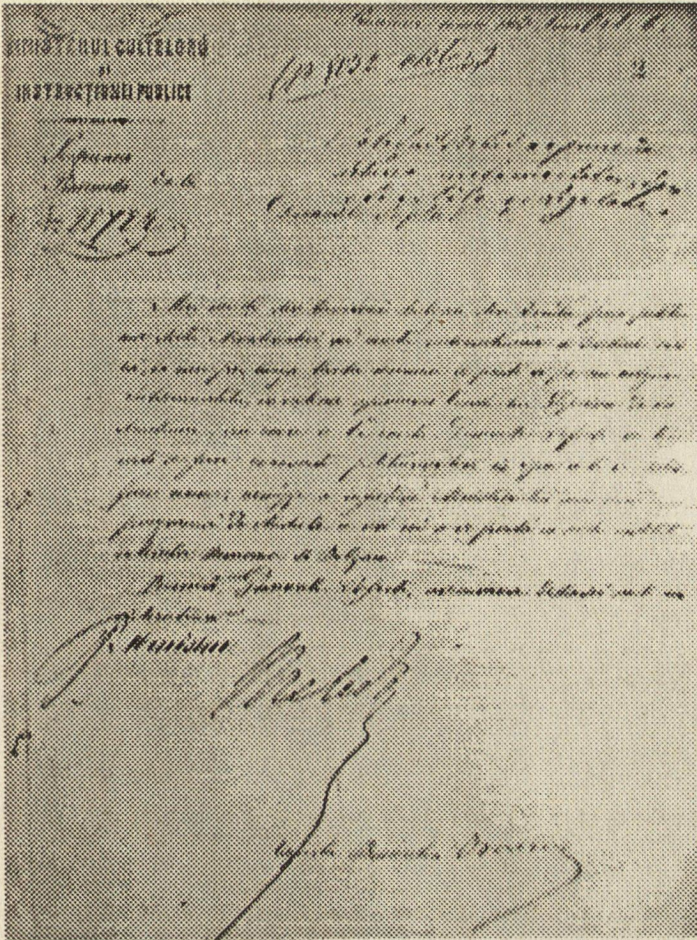
During the 60ies and 70ies years of the twentieth century Braila turned into centre of the Bulgarian progressive philosophic political and pedagogical thought. There were in their creative period some of the most outstanding educational and cultural figures such as D. Voinikov, V. Drumev, T. Peev, V. Stoyanov, D. Veliskin and others whose works enter the golden fund of our national literature.

Браила през 1826 г.

Молба на българската община до училищното управление на Обединените румънски княжества за получаване разрешение за откриване на българско училище в града (1860 г.)

Писмо на румънския министър на просвещението до кмета на гр. Браила, с което изисква програмата (учебния план) на българското училище преди да се произнесе окончателно по молбата на българското училищно настоятелство за откриване на българско училище в града.

PROGRAMUL

PESTE

Lecciones ce să predă în Școala Bulgară din Braila.

Clasa I.

1. Scrierea literelor și cifrelor.
2. Noțiunea de număr și valoarea numelui cifrelor pentru operațiunile aritmetice simple.
3. Reguli.

Clasa II.

1. Noțiunea și simbolul caligrafic.
2. Cite pentru operațiunile aritmetice cu numere complexe.
3. Elemente de Geometrie și Istorie sacra.
4. Frații variabile sau Geometrie aplicată în moduri practice.
5. Descrierea planetei în Constituții și Geografie.

Clasa III.

1. Istoria și Istoria.
2. Geografia fizică și politică a regiilor din Constituții pentru fiecare din cele mai întinse.
3. Etimologia limbii.
4. Frații variabile și decimale: regulile de scriere și de calcul.
5. Frații variabile și decimale.
6. Elemente de Istorie generală.
7. Noțiunea de scriere și de calcul.

Încheierea și încheierea

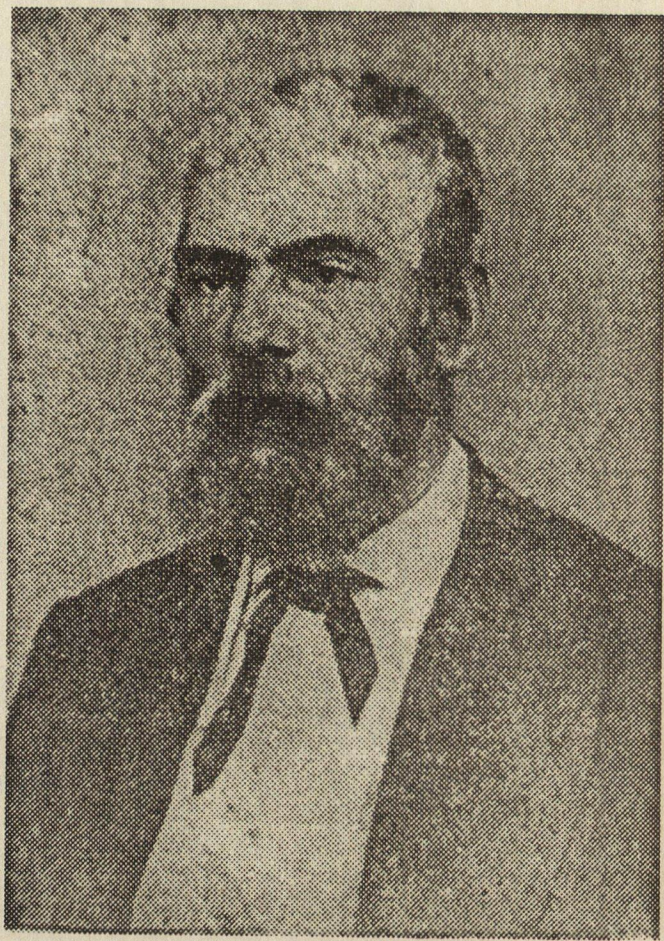
Am înțeles și am înțeles
Data

Ivan Lazarovich

Програма (учебен план) на първото българско училище в Браила, съставена от училищното настоятелство и подписана от директора на училището Ив. Лазарович (1863 г.)

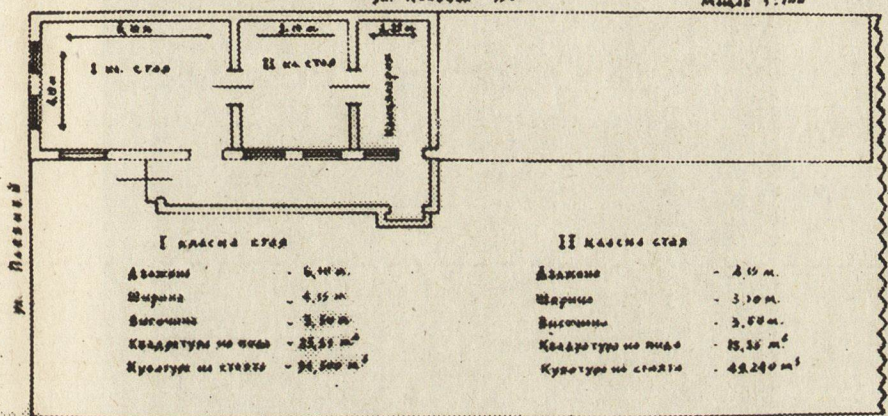
Печат на Българското училищно общество в Браила
през 60-те години на XIX в.

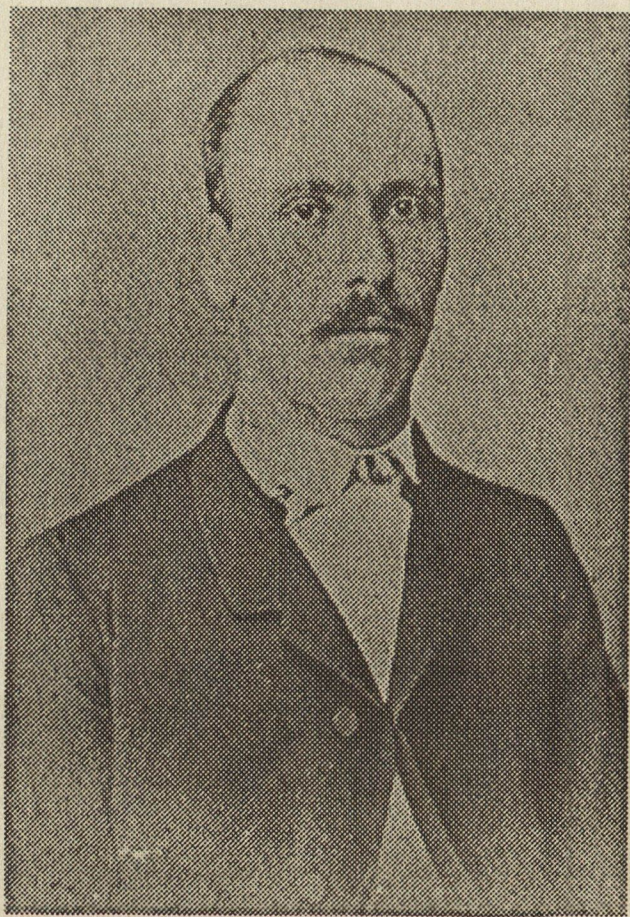
Костаки К. Попович, виден български общественик и радетел на българското учебно дело в Браила през втората половина на XIX в.

С К И Ц А
на
Българското училище в Браила
ул. Плевней 150

Масштаб 1:100

Скица на българското училище в Браила.

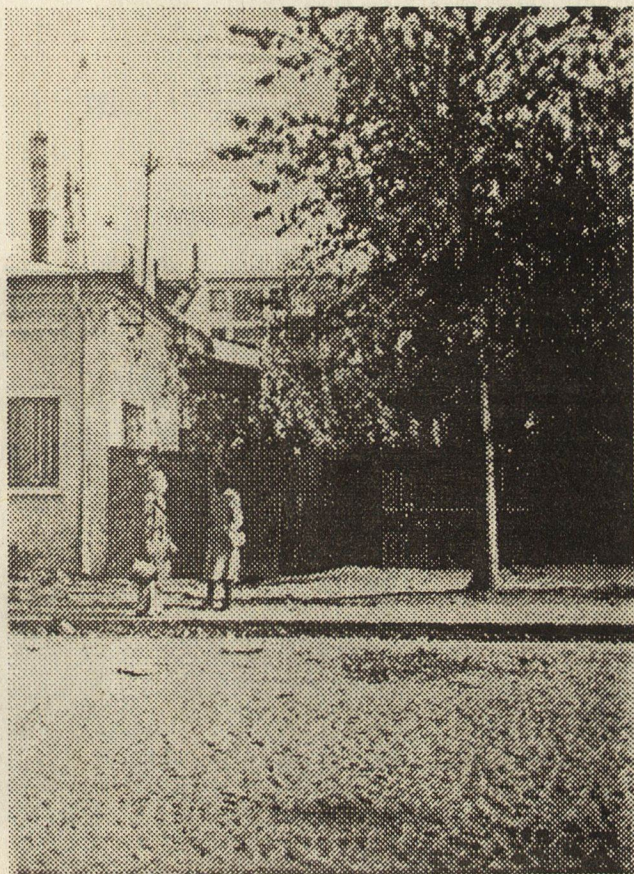
Добри П. Войников (1833–1878), учител и директор на българското училище в Браила, книжовник, публицист, драматург и общественик

Васил Друмев (седналият отляво), учител и директор на българското училище в Браила, писател, публицист, голям родолюбец и общественик

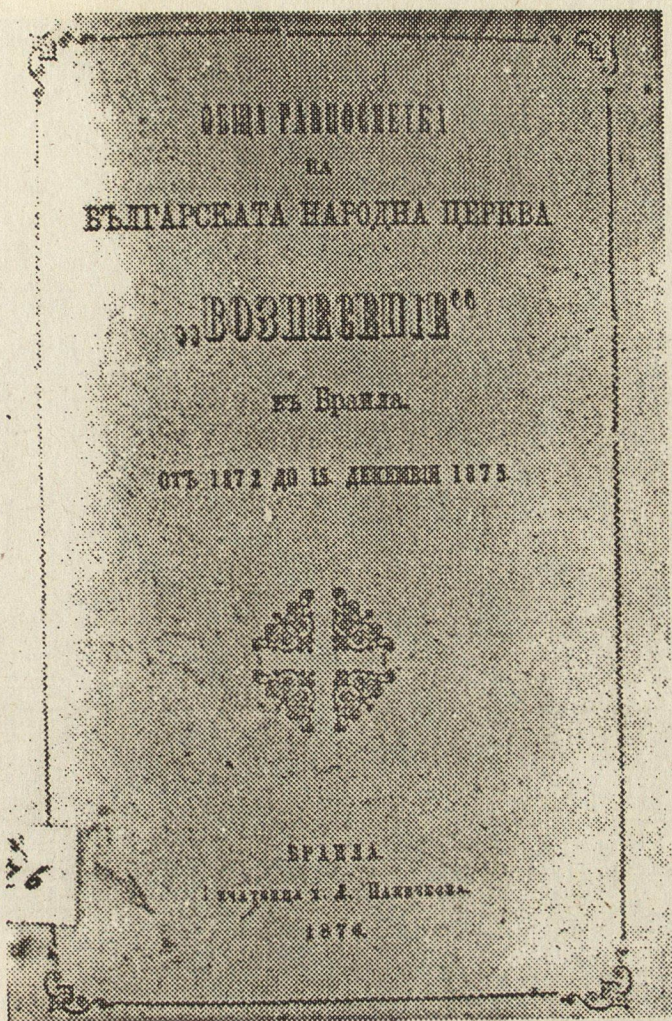
Тодор С. Пеев (1842–1904), учител и директор на българското училище в Браила, публицист, книжовник, революционер, деловодител на БКД и редактор на сп. „Периодическо списание“

Старата сграда на българското начално училище в Браила. Сега е жилище на бившия български свещеник. Съвременен вид.

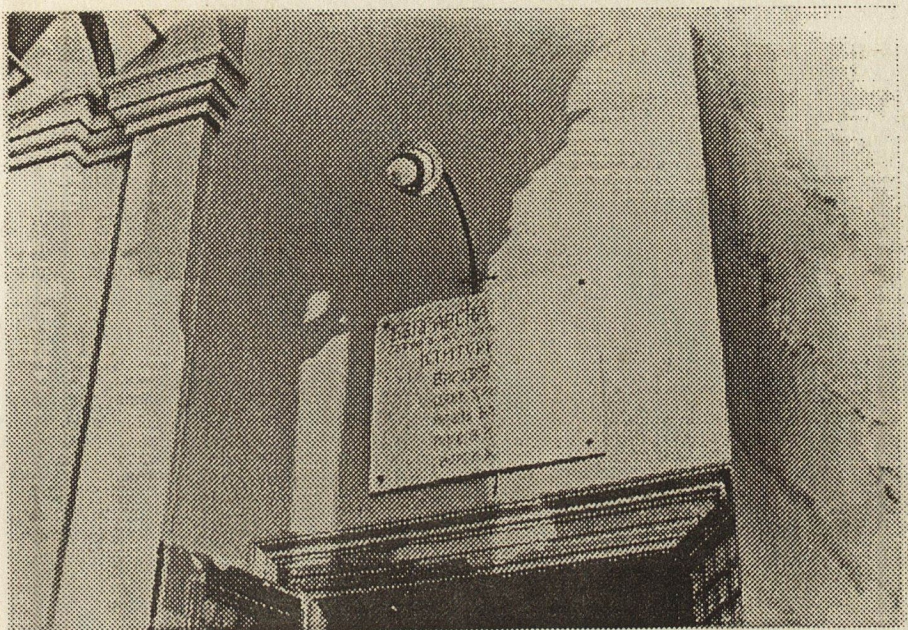
Ханът на братя Чапърови, свързан с живота на българските революционери-емигранти в Браила и със срещите на Христо Ботев с тях

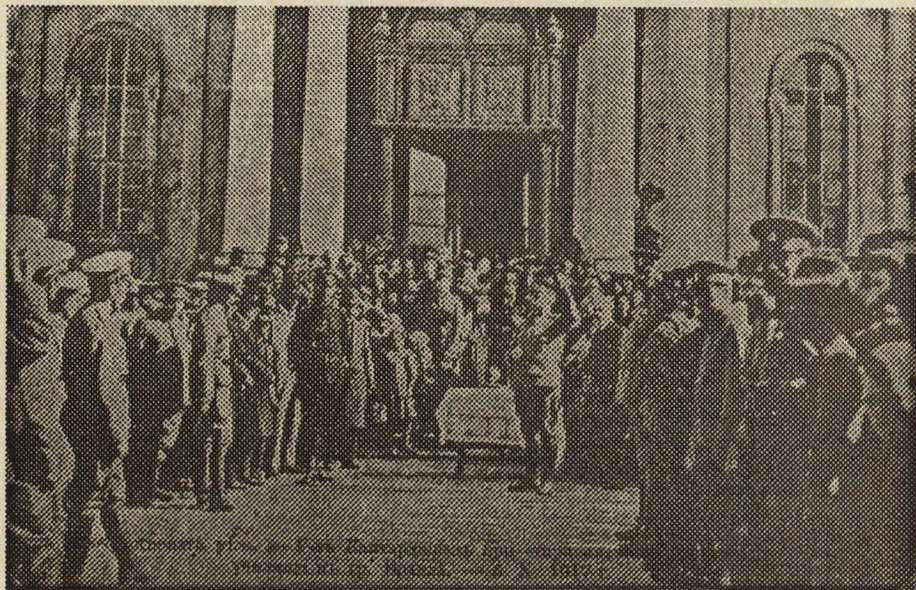
Обща равностетка на Българската народна църква „Вознесение“ в Браила от 1872 до 15 декември 1875 г. Браила, 1876 (Заглавна страница).

Българската църква „Вознесение“ в Браила. Съвременен вид, 1976 г. В двора зад нея се е намирала триетажната сграда на българското народно частно училище, съборена през 50-те години на сегашното столетие.

**Надпис на главния вход на българската църква „Вознесение“ в Браила,
на който са обозначени ктиторите на храма**

Отриване на учебната година на българското училище в Браила през есента на 1917 г. в присъствието на част от офицерския състав на българските окупационни войски по време на Първата световна война

**Централната търговска улица в Браила, на която в миналото са
разположени магазините и търговските кантори на българските
колонисти в града**